

Fra Grundtvig-litteraturen

Et prægtigt erindringsværk

Af E. Thestrup Pedersen

Henning Høirup: »Så fjern og dog så nær. Erindringer.« Poul Kristensens forlag, 1991. 276 sider. Kr. 168.

Til et læseværdigt erindringsværk hører: erfaringsgrundlag, helst bredt og omfattende; god hukommelse hos forfatteren; redelighed over for det forgangne; forstandig udvælgelse af stoffet og tolkning deraf samt ikke mindst en levende fremstillingsevne. Disse krav opfyldes alle, så vidt jeg kan skønne, på en smuk måde i Henning Høirups mindebog om hans liv og tjeneste i Den danske Folkekirke.

Bogen omfatter en lang livsperiode fra forfatterens fødsel i 1909 i Holbæk, og den stopper ved året 1979, da han afleverer »bispenøglerne« til sin efterfølger i Århus. Vi følger Høirup på hans livsvej fra barndommen af, hans opvækst og skolegang i Nyborg, læreårene i Odense og ved Københavns universitet. Vi hører ham fortælle om hans erfaringer som fængselspræst i Nyborg og om hans tid som sognepræst i Balslev og Ejby på Vestsyn. Derfra går vejen videre til årene som stiftsprovst i Viborg, og bogen afsluttes med hans 16 år på bispestolen i Århus. Såvidt denne korte oversigt. Men hvilken mangfoldighed af erfaringer, samtaler og livagtige portrætter af vidt forskellige mennesker, kendte og ukendte, skildret med et sjældent fortælle-talent indeholder disse erindringer ikke? Han fortæller om biskopperne Hans Øllgaard, Chr. Baun, H. Fuglsang-Damgaard, om kirkeminister Bodil Koch og mange andre, som han mødte på sin vej. Jeg skal give enkelte udvalgte prøver derpå i det følgende.

Høirup må åbenbart være i slægt med »jættten Mimer, ham med den gode hukommelse«, men bogen kunne ikke rumme så mange referater af samtaler og situationsberetninger, hvis han ikke, hvad enkelte antydninger røber, havde ført dagbøger. Han gør sit bedste for at holde styr på det mangfoldige stof, der dukker frem af erindringens »pulterkammer«. Der må jo skelnes mellem væsentligt og uvæsentligt, mellem det private stof og forhold, der skønnes at have mere almen interesse. Eller bedre udtrykt med Høirups egne ord: man må i en erindringsbog »holde orgelpunktet, den dybe grundtone der trods alle melodiers skiftende modulationer roligt og fast bærer igennem

til spillet er endt« (s. 269). Han kunne have fortalt meget mere, f. eks. om sine medarbejdere i Grundtvig-Selskabet eller om sine bispekolleger (som vi praktisk talt intet hører om) eller om præstebetroelser. Men han sætter grænser også for nysgerrige historikere, der gerne kaster sig over visitatsbøger af biskopper. Alligevel rummer bogen rigeligt med spændende og åbenhjertigt stof. Han forstår at holde læseren i ånde, ikke med hverdagsnak, men med væsentlige tidsbilleder og karakteristiske portrætter af vidt forskellige mennesker.

Selvkredsen er et farligt skær i selvbiografiske fremstillinger. Høirup betoner for sit vedkommende: »Jeg ville gerne i mine erindringsbilleder prøve at »gemme« min *taknemmelighed* mod mit hjem og de mange, der har ledet og oplært mig« (s. 269).

Man tager næppe fejl, når man ud af bogens omfattende persongalleri udhæver to skikkelser, der har øvet helt grundlæggende indflydelse på Høirups livsvej og livsindstilling. Den ene er faderen, stadsskoleinspektør Johannes Høirup. Den anden er N.F. S. Grundtvig.

Den statelige bog fra Poul Kristensens værksted rummer ca. 20 fotos, bl. a. et betagende portræt af forældrene Charlotte og Johannes Høirup med deres to drenge på ca. otte og fire år. Billedet afspejler tryghed og harmoni og svarer fortræffeligt til den varme og følsomme skildring af en barndom i lykke og glæde uden mindste skygge. Der er en verden til forskel mellem barndomsskildringen i denne bog og de mange dystre forfatterbilleder i vort århundrede af børns ulykkelige, ofte forfærdende opvækst i undertrykkelse og mishandling. Man kan dårligt undgå ordet »idyl«, og den forekommer så udtalt, at man uvilkårligt spørger: Gjorde de to drenge aldrig oprør mod forældrene? Var der slet ingen sammenstød? Og har de aldrig været i slårkampe med hinanden? Nej, sikkert ikke. Den senere Høirup var i alt fald aldrig en teologisk eller kirkelig slagsbroder.

Billedet af forældrene er helt igennem præget af taknemmelighed og hengivenhed. Han nærer især dyb beundring for sin far, der besad en sjælden evne til at gøre fortiden levende gennem nøgtern og spændende fortælling. »Jeg har siden kendt adskillige fortrinlige rejseludere, men ingen som Far«. Samme evne til levende fortælling er åbenbart gået i arv til Henning Høirup. Det afspejler sig i bogens kærnefulde brug af modersmålet, fyldt med billeder og sammenligninger, præget af indgående kendskab til Bibelen og den øvrige verdenslitteraturs prosa og poesi. Han har praktiseret biskop Mynsters devise: »Al god læsning passer i en gejstlig mands kram« (s. 258). En enkelt prøve på Høirups fortællekunst får man straks fra bogens begyndelse. Den lyder således: »Hvert år, på juleaftensdag, kom den gamle gartner, der boede omme ved voldgraven og havde ry som den kyndigste kransebinder i Nyborg, hen til os om morgenen med sin bedste krans af Kristtjørn. Og kort efter, hvordan vejret så end var, drog Far med min broder og mig af by.

Målet for vor julevandring var graven omme bag koret af den lille kamtak-kede kirke i landsbyen Kullerup, henved en mils vej fra Nyborg. Der skulle kransen lægges, på Farfars grav«.

Et erindringsværk er pr. definition subjektivt og *må* være det. Vi ser alt med forfatterens øjne og lytter til hans tolkning af begivenheder og personer. Høirup har været »lysvågen for alt skønt og stort herneladen«, men ikke blåøjet eller naiv. Imødekommende og positiv har han været over for andre, men har også kunnet være skarp i sin kritik af andre, der har budt ham imod. Han viger ikke tilbage for at uddele ros og dadel i bogen til den kreds af personer og bevægelser, han har mødt gennem årene. Skarpheden formildes dog i nogen måde af og til med humoristiske indslag i portrætter af præster som Balling (s. 60) og Idum (s.141). Læsere, der har kendt nogle af de omtalte personer, vil næppe i et og alt dele Høirups vurderinger. F. eks. vil ikke alle, der har gennemgået det teologiske studium i 30'erne, finde, at professor Aage Bentzen var så pragtfuld en lærer, som Høirup har oplevet ham, eller at hele sandheden om stud. theol. Regin Prenter er udtrykt med, at denne i debatterne i »Kredsen« blev »kokrød i hovedet som en kakadue« (s. 88) (hvad Høirup selvfølgelig heller ikke mener).

Høirup forener i sin bog en åben og irenisk holdning med skarpe bedømmelser af personer, der har ført sig frem i den kirkelige debat. Hvad det første angår, undrer man sig over den gennemgående positive bedømmelse, han giver af den skotske reformerte kirkes menigheder. Han ved, at en Lutheraner pr. tradition her skulle være negativ og yderst kritisk. Men den unge Høirup er fuld af lovord over livet i disse menigheder og er villig til at tage ved lære deraf. Han lider ikke »af den ejendommelige vandskræk, der ved den blotte nævnelse af Calvinismen har grebet danske kristne, f. eks. Grundtvig« (s. 110). Han var forstående og parat til samarbejde med venner af Indre Mission både som sognepræst på Vestfyn og som stiftprovst i Viborg. Bemærk f. eks. den fine skildring af et husbesøg i Ejby hos en enke, der tilhørte Indre Mission og nu lå for døden: »Efter altergangen spurgte jeg, om der var en salme, hun ønskede?« »Ja, min mands - den vi sang for atten år siden, da han lå som jeg nu: »O Herre Jesus, hør mit råb«« ...Den kendte jeg ikke. Men hun sang for, og den beklemt præst kunne stemme i på omkvædet - det lyder fire gange i hvert vers, og melodien »frydetone« - som lå frygtelig langt fra Laubs Dansk Kirkesang - kunne jeg følge før vi kom til sidste vers:

*»Og når på jord er endt min gang,
og jeg går hjem med sejersklang,
det endnu være skal min sang:
O tag mig som jeg er !*

*./. Tag mig, som jeg er ./.
 Tag en fattig synders hjerte !
 Tag mig, som jeg er !«*

Dagen efter var hendes sang endt. Sangen har jeg aldrig hørt siden. Salmekendere vil kassere den som værdiløs. Alligevel glemmer jeg ikke, at så ringe en skål dog kunne fyldes af den samme »livdrik«, som Grundtvig i »O kristelighed« beder om« (s. 133 f.).

Skønt Viborgbiskoppen Chr. Baun og Høirup var forskellige i temperament og kirkesyn, kan han dog tale om »det gode naboskab til Bispegården« (s. 175). Det er en kendt sag, at præster ved samme kirke kan have svært ved at trække på samme hammel. Anderledes i Viborg. Her indgik præsterne den »pagt« at holde gudstjeneste med samme liturgi, og når de havde »tjenestefri«, da at gå til hånd ved kollegaens højmesse under altergangen (s. 183 f.). Man tænker uvilkårligt: en venlig hilsen til præster, der aldrig går i kirke i deres egen menighed, undtagen når de selv har tjenesten !

Men som nævnt kan Høirup også være bidende skarp og kritisk i sin omtale af bevægelser og personer inden for Folkekirken. Tidehvervsbevægelsen optog ham stærkt i de unge år, og han giver den en forholdsvis udførlig omtale i bogen. Men kun en enkelt af de oprindelige ledere kunne Høirup nære beundring for, nemlig Tage Schack. Og da professor Geismar blev »lagt på hjul og stejle af Tidehvervs bødler« (s. 86), vendte han sig fra bevægelsen, hvis koryfæer med Heje, »Ole« (sen Larsen) og Gustav Brøndsted i spidsen soledede sig »i en idolbeundring, som jeg hverken før eller siden har kendt magen til« (s. 93). Her kunne man dog spørge, om denne kritik også med rette rammer Brøndsted.

Til den stik modsatte side måtte Høirup give udtryk for undren over, at »den galopperende smit-sot«, som udgik fra Oxfordbevægelsen i 30'erne, nedlagde så kompetente teologer som Mowinckel og Emil Brunner (s. 124). Og hvordan kunne det gå til, at Fuglsang-Damgaard teologisk kunne skifte kulør (fra Karl Barth til Oxford) »så forbløffende som nogen kamæleon« ? (s. 125).

Fra N.F.S. Grundtvig har Henning Høirup modtaget den dybeste påvirkning, og det fra barndommen af. I forbindelse med skildringen af gymnasietiden på Odense Katedralskole bemærker han: »Der var et svælg mellem den virkelighed, der skildres af de naturalistiske digtere, der bjergtog os, og den virkelighed, som kristendommen bygger på. Det var Grundtvig, der hjalp mig ud af denne spænding. Han var på een gang »lysvågen« for skaberværkets skønhed og for »de dybe længsler«, som ikke bliver besvaret af

naturen, men af Kristus« (s. 57). Med denne udtalelse har Høirup så at sige givet os nøglen til sin livsforståelse. Og den har gennemgående sat sit præg på grundholdningen i hans erindringsværk. For ham er der ingen absolut modsætning mellem det humane/menneskelige og det kristelige. »Menneske først og kristen så« ... Det er også for Høirup »den pure lykke«. Grundtvig lærer ham ikke så meget at adskille det menneskelige og det kristelige (som nogle vil tage Grundtvig til indtægt for), men at forene dem. At være kristen er at være sandt menneske.

Blind eftersnakker er Høirup ikke, heller ikke af Grundtvig, som han undertiden kan ytre kritik overfor, endsige af den såkaldte Grundtvigianisme. Blandt Patentgrundtvigianere vil der formodentlig være folk, der ser på hinanden og spørger: Mon Høirup egentlig nogensinde har været en vaskeægte Grundtvigianer? Det vil ikke anfægte ham; han erklærer, at han ikke har følt sig som advokat for noget kirkeligt parti, heller ikke for det Grundtvigske. Han glemmer ikke, at Grundtvig selv advarede derimod: »Lad ikke det øgenavn, som verden vil påtrykke jer, sidde på jer: at kalde jer efter mit navn!« (s. 181), for øvrigt ganske på linje med Luther. Derfor kan han, i forbindelse med udnævnelsen af den afrikanske præst, Kaligula, til hjælpepræst i Den danske Folkekirke, lade en bidsk bemærkning falde mod Grundtvigianeres nærsynede »selvtilstrækkelighed« med »dansk kristendom« og belæringen fra Kirkeligt Samfunds daværende formand J. Birkedal Nielsen om, »at Gud ikke spiller på sorte tangenter i Danmark« (s. 232).

Faktisk ytrer Høirup også skepsis over for Anders Nørgaards i sin tid meget omtalte forsøg på at genoplive Grundtvigs syn på menneskeliv og menighedsliv. Men, skriver Høirup, hans arbejde på »at pensle og puste støvet af det hos Grundtvig genfundne guld« - slog ikke an. Og så tilføjer han oven i købet: Chr. Bartholdy forstod bedre end Nørgaard, at det ikke lader sig gøre at stille »kirkens ur« tilbage (s. 122).

Men hvis en Grundtvig-repristination ikke er sagen, rejser det spørgsmål sig: Hvad er egentlig formålet med de senere årtiers minutiøse udforskning af Grundtvigs syn på menneskeliv og kristendom på grundlag af hans trykte og utrykte skrifter? Det kan jo ikke være blot det at grave den korrekte historiske Grundtvig op af graven. Formålet må vel til syvende og sidst søges i forlængelse af anførte citat: Vi higer og søger i Grundtvigs arkiv for at få hjælp til en dybere og sandere forståelse af det menneskelige og det kristelige i deres forskellighed og deres samhörighed.

Under alle omstændigheder har Høirup været en foregangsmand i denne intensive og dybtgående forskning med stiftelse af Grundtvig-Selskabet i 1947 og de mange værker og afhandlinger, der er udgivet af dette selskab. Derom beretter han også i erindringerne, omend ret kortfattet (s. 160 - 165).

Når han kommer i gang dermed, myldrer erindringerne frem om dette arbejde i fællesskab med litteraturhistorikere, historikere og pædagoger som Gustav Albeck, Toldberg, Magnus Stevns, Michelsen o.a., så han »må lægge bånd på sig selv« og gøre redegørelsen ganske kort. Men han forklarer kortfattet og enkelt, hvad der er kernen i hans disputats, der fik så mange roser ved forsvaret: »Grundtvigs syn på Tro og Erkendelse. Modsigelsens Grund-sætning som teologisk Aksiom hos Grundtvig« (1949). På grundlag af den »mageløse opdagelse«, han gjorde, kunne han i sit stridsskrift »Fra døden til livet. Grundtvigs tanker om liv og død« (1954) gøre op med Hal Kochs ide om en forskel mellem Luther og Grundtvig i synet på døden. Man forstår udmærket, at hele denne side af Høirups virke må omtales kortfattet i en bog med titlen: »Så fjern og dog så nær«, for hvad forståelsen af Grundtvig angår, er vi midt inde i en sag, der stadig pågår.

I denne sammenhæng kan nærværende anmelder ikke »lægge bånd på sig selv«. Jeg tillader mig at nævne, at jeg foruden Høirups erindringer også har haft lejlighed til at stifte bekendtskab med en anden interessant (og udfordrende !) erindringsbog, også udkommet i 1991: professor Gustaf Wingrens »Mina fem universitet. Minnen«. Den er meget forskellig fra Høirups i stil, holdning og anlæg. Wingren er en kampglad teologisk og kirkelig stridsmand. Det præger hans erindringer fra først til sidst. Men der er i alt fald ét væsentligt anliggende, der forbinder Høirup og Wingren, nemlig en fælles erkendelse af, at den store modsætning hos Grundtvig er modsætningen mellem liv og død. Wingrens »femte universitet« er Århus, hvor han med beundring har mødt arven fra Grundtvig, udformet i sin fornemste skikkelse i K.E. Løgstrups skabelsesteologi. Men han stiller det spørgsmål, om det lykkes for Løgstrup at berede plads for det *forkyndte* ords kritiske og nydannende værk og navnlig om, hvordan det forholder sig med forholdet mellem skabelse og Ordet i den senere danske Grundtvigianisme. Her sætter Wingren ind med denne påstand: Hos Grundtvig selv har vi hele Treenigheden. Men i nutidens danske Grundtvigianisme er interessen på markant måde knyttet til skolen og ikke til kirken. Skabelsen dominerer, og Ordet havner i baggrunden. Over for denne tendens må Wingren pointere: Ordet først!

Det er bemærkelsesværdigt, at denne kritik ikke rammer Høirup, tværtimod. Han advarer sådan set mod samme fare. Derimod finder Wingren det mest extreme udslag af forskydningen fra kirken og gudstjenesten over til skolen og det »folkelige« i moderne Grundtvigianisme hos Kaj Thaning med hans store disputats fra 1963: »Menneske først -«. Han bemærker, at bogens titel slutter med en tankestreg, og at det, som hos Grundtvig var formlens forudsætning (»og kristen så«), aldrig kommer! Selvfølgelig ved Wingren, at det kristne element behandles i Thanings bind III, men »ejendommeligt afhugget og reduceret«.

Kun med få ord har jeg antydnet dette indslag i Wingrens minder, fordi jeg kunne have ønsket, at Høirup, parallelt med hans omtale af Anders Nørgaards værk, havde nævnt og taget stilling til den aktuelle diskussion om den rette tolkning af Grundtvigs betydning for os i vor tid, igangsat af Thanings provokerende tese. Nu er Høirup næppe besjælet af den kampgejst eller stridslyst, der har præget nogle hedsporere i Tidehvervsgrundtvigianismen. Men ud fra hans dybtgående tolkning af Grundtvig havde det været interessant, om han i erindringerne havde ytret sig også om denne så omdebatterede sag.

Bogen afsluttes med et udførligt kapitel om hans tid som biskop over Århus Stift 1963 - 1979. I denne periode meldte der sig straks en række vanskelige sager af vidtrækkende betydning i Den danske Folkekirke, sammenhængende med kirkens tjeneste i et forandret samfund. Han blev hurtigt sat på prøve af den overordnede kirkeministerielle myndighed: »Få måneder efter at jeg var tiltrådt i Århus, blæste Bodil Koch for alvor »klapjagten« ind på de små embeder« (s. 243). Den såkaldte Strukturkommission blev nedsat, og radikale planer om sogneændringer inden for de nye storkommuner blev luftet. Høirup gik ind i debatten og argumenterede stærkt imod dem. Men nogle ændringer var ikke til at komme udenom, såsom nedlæggelse af små pastorer og præstegårde og ændring af provsti- og stiftsgrænserne, »den mest omfattende siden reformationen« (s. 252). Dertil kom kirkerestaureringer og kirkeindvielser, ligeså visitatsrejser, men ikke af den traditionelle type, bestående af samtaler med menighedsråd og præsterne sat uden for lokalet! Dertil kom problemer, der rejste sig i forbindelse med fælles ordination af højkirkelige, »bibeltro« teologiske kandidater og af kvinder til præsteembede. Høirup kendte ikke til tvivl eller anfægtelser vedrørende ordination af kvinder til præster, tværtimod. Profeterede Grundtvig ikke:

*Først naar atter fromme Kvinder
Som i Ordets Heltetid
Herren tjene som »Bispinder«
Bruge Tungerne med Flid
Saa faar Hjertet Mund og Mæle... (s. 166)*

Andre sager opstod i forbindelse med Pastoralseminariets omdannelse og med krav om oprettelse af et »menighedsfakultet« i Århus. Høirup stod i nærkontakt med folk i Det teologiske fakultet og var klar modstander af oprettelse af et »domicil for oplæring i en af Indre Mission domineret trosholdning«. Det kunne »i værste fald resultere i, at kirkefolket skelner

mellem to slags præster: blåstemplede fra »menighedens« eget drivhus og sortstemplede fra universitetets planteskole, på forhånd mistænkt for vantro« (s. 262).

Man har indtryk af, at Høirup befandt sig vel i bispestolen med et klart syn for embedets opgaver og evne til at argumentere overbevisende for deres rette løsning. Men for en gangs skyld fornemmer man et tydeligt suk i hans ellers så glade og varmhjertede erindringsbog, nemlig når han trods ihærdige forsøg på forhaling ikke kunne hindre kirkeministeriets stadige krav om nedlæggelse af små pastorater. »Ingen anden protokol (som den om ændring af pastoratsgrænser) har voldt menighedsrådene og mig så megen kvide« (s. 243). Der var »ubestridelig en tabskonto, der voldte smerte: de nedlagte præstegårde og de færre Gudstjenester« (s. 249).

Dertil kom endnu en vanskelig side af bispegerningen: »De timer hos præster, der var ved at give op, glemmes ikke, så lidt som samtalerne med menighedsråd, der ønskede at komme af med deres præst« (s. 229). Den nysgerrige læser må her renoncere på skildring af konkrete tilfælde, naturligvis. Men måske kunne man have ønsket, at Høirup var gået ind på det spørgsmål, om der kunne være *forhold eller tilstande* i Folkekirken, der medvirker til, at præster kan være ved at give op. Klart er, at Høirup ubetinget er en Folkekirkens mand. Det ser trods alt lyst ud i Den danske Folkekirke, set med hans øjne. Han føler ingen lyst til at sætte spørgsmålstegn ved Folkekirkens berettigelse eller ordning, set ud fra det væsentlige i kristendommen.

Ønsker nogen besked om, hvad en biskop bestiller, og om hvad der er bispeembedets berettigelse, så bør han læse disse erindringer! Men virkelig også af andre grunde, så omfattende de er i behandling af mange emner inden for menneskelige forhold og så fornem bogen er i sin sprogbehandling. Høirup er virkelig en sprogets mester. Den hæver sig højt op i gejstlige selvbiografiers række, og den har værdi, når man i eftertiden vil ønske at kende og forstå personer og forhold i det 20. århundredes danske kirkehistorie.

Den bedste anbefaling af bogen ville egentlig være blot at bringe et udvalg af citater fra bogen og lade disse tale for sig selv. Jeg har læst flere erindringsbøger af Århusteologer, men ingen har fængslet mig så meget som Henning Høirups »Så fjern og dog så nær«.